

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра всесвітньої історії

Збірник матеріалів
Першої науково-практичної міжвузівської конференції
**„Слов’янські народи в історичному
процесі: генезис проблеми”**

(на основі школи „Історії слов’янських народів”)

Керівник – заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент Академії педагогічних і соціальних наук та
Міжнародної слов’янської академії, кандидат історичних наук,
ректор РДГУ, професор *Постоловський Руслан Михайлович*

5 грудня 2006 року

За науковою редакцією члена-кореспондента,
професора *Р.М.Постоловського*

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Збірник матеріалів Першої науково-практичної міжвузівської конференції „Слов’янські народи в історичному процесі: генезис проблеми”. – Рівне: РДГУ, 2007. – 153 с.

Редакційна колегія:

Постоловський Р.М. - голова, кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної Слов’янської
академії наук, ректор РДГУ

Савчук П.О. - заступник голови, кандидат історичних наук,
Гон М.М. - відповідальний секретар, кандидат політи-
чних наук, доцент, докторант Київського
національного університету будівництва і
архітектури

Жилюк С.І. - доктор історичних наук, завідувач кафедри
політичних наук РДГУ

Шеретюк В.М. - доцент кафедри всесвітньої історії РДГУ
- кандидат історичних наук, декан історико-
соціологічного факультету

Рецензенти:

Савчук Б.О. - доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри Прикарпатського національного
педагогічного університету

Троян С.С. - доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри міжнародних відносин і
країнознавства РІС КСУ

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ
(протокол № 8 від 30 березня 2007 р.)

РІВНЕ – 2007

розповсюджена у формі листівки після ув'язнення попередніх опозиційних діячів. Її автори закликали до відновлення реформ 1968 р., підкреслюючи, “що без демократизації, без дотримання прав і свобод громадян неможливо реалізувати соціалістичні ідеї, які підтримує переважна більшість чехів і словаків. Наголошуючи на необхідності повернення до економічного, наукового, культурного і політичного життя суспільства звільнених після 1968 р. фахівців, документ різко виступив проти арештів, переслідувань комуністів, соціалістів, демократів та політичних процесів 1971-1972 рр. над представниками опозиції.

У рамках єдиного СРЧГ діяло кілька самостійних груп. Одна з них, об'єднана навколо колишнього секретаря міського комітету КПЧ у Празі Й. Літери, протягом лютого-травня 1971 р. видала 4 номери нелегального часопису “Покрок” (“Рокрок”). До третіх роковин 21 серпня група видрукувала листівку “Громадянам Чехословаччини” накладом 300 примірників. Разом з іншими нелегальними об'єднаннями група Й. Літери поширювала матеріали опозиційного характеру.

В умовах автономного функціонування різні опозиційні політичні угруповання періодично співпрацювали між собою. Одним із прикладів взаємодії опозиції є підготовка листівки “Звернення”, розповсюдженої до виборів у представницькі органи ЧССР у листопаді 1971 р. Листівка закликала громадян бойкотувати вибори. Ініціаторами її написання стали Я. Тесарж, Й. Мюллер і група Револьюційний рух імені Яна Палаха. Від Соціалістичного руху чехословацьких громадян Я. Тесарж встановив зв'язки з Я. Шабатою та членами брненського Чехословацького руху за демократичний соціалізм. Кількість віддрукованих листівок сягнула кількох тисяч, до її поширення було залучено ряд груп у Празі, Брно та інших містах.

Наприкінці 1971 р. – на початку 1972 р. у Чехословаччині заарештували близько тисячі чоловік, причетних до опозиційного руху. Заарештованих

звинувачували у друкуванні нелегальних самвидавничих журналів, створенні альтернативних політичних програм, поширенні листівок. Протягом судових процесів 1972 р. було засуджено 47 осіб (в цілому на 118 років ув'язнення). Серед них найбільші строки (5 років позбавлення волі) отримали у Празі Я. Тесарж, Й. Мюллер, М. Гюбл, у Брно – М. Шілган, Я. Шабата і А. Черни.

Репресивні заходи 1970-1972 рр. призвели до згортання активності представників опозиції. Комуністичному керівництву вдалося на деякий час ліквідувати будь-які відкриті прояви опозиційного руху. Більшість існуючих нелегальних політичних угруповань припинили своє існування. Було ув'язнено найнебезпечніших для режиму осіб.

Терешко Ю.М.

ПІДРИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ Ю. АНДРОПОВА І КДБ ССРС У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ ПЕРІОДУ ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ 1968 РОКУ З МЕТОЮ ЛІКВІДАЦІЇ „СОЦІАЛІЗМУ З ЛЮДСЬКИМ ОБЛИЧЧЯМ”

Відповідаючи на питання, чи могла Чехословаччина періоду Празької весни уникнути окупації радянсько-російськими військами і їх співучасниками арміями країн-членів ОВД, необхідно пригадати, хто і за яких обставин приймав відповідні рішення у Кремлі.

Ряд маловідомих широкому загалу авторитетних російських вчених, експертів і журналістів переконані – вища партноменклатура Советського Союзу при підготовці остаточних висновків і рішень послуговувалася сфабрикованою інформацією, яка проходила крізь сито КДБ і його керівника Юрія Андропова. Зокрема, російський дослідник – советолог Д. Волкогонов у своїй науково-документальній монографії “Семь вождей” стверджує, що керівництво ССРС і КПСС судило про події у країні і за кордоном головним чином на основі доповідей і аналітичних

записок органів КДБ. З Праги виключно через Луб'янку на Стару площу у Москві (головна резиденція ЦК КПСС – прим. автора) йшли безперервні доноси про ”активізацію ревізійоністських сил” у КПЧ, “контрреволюційні тенденції” у діяльності А. Дубчека, О. Черніка, І. Пелікана, Й. Смирновського та інших лідерів чехословацького оновленого руху, “втрати контролю з боку КПЧ” над ЗМІ, “втручання США і НАТО” у справи країни та інші подібні сфабриковані повідомлення. У більшості випадків спецслужби СРСР лише так кваліфікували неприйнятний для них процес лібералізації і демократизації у Чехословаччині, повернення людей до загальнолюдських цінностей і, перш за все, до свободи, засудження ними сталінських репресій минулого. „Чекістські окуляри” з часів Леніна замінювали лідерам КПСС необхідність об’єктивного аналізу подій...”[3, с. 41].

Існування такого колосального апарату примусу, яким став КДБ, було обумовлено необхідністю втримати у межах імперії народи-сателіти, точніше, прикордонні народи – подвійний прикордонний пояс : союзні республіки в межах СРСР і соціалістичні країни-республіки на його кордонах. Що стосується Росії, то комуністичний авторитарний режим став творінням „русских” і повністю відповідає їх соціальним, політичним, моральним, психологічним потребам. В іншому випадку нам довелося б застосувати містичне пояснення російського імперського тоталітаризму, котрий під різними назвами – самодержавство, диктатура пролетаріату (чи імперська людиноненависницька керована демократія у путінській Росії – прим. автора) – існує і влаштовує росіян упродовж багатьох століть. Те, що чеху, поляку, естонцю або афганцю (або чеченцю чи українцю у листопаді 2004 р.– прим. автора) є нестерпною формою авторитаризму, для “русских”, як для імперської нації, є формою стихійної демократії, яка відповідає їх правовому уявленню, історичним традиціям, менталітету, повсякденним потребам. Імперія намагається ставити цей відсталий євразійський народ на один рівень з передовими, насильно примушує з ним рахуватися і дає йому

відчуття рівності або ж навіть обраності. Тому відмова від імперії означала для “русских” відмову від свого історичного значення бути великою нацією, – стверджують російські вчені-советологи Володимир Соловйов і Олена Клепікова у своїй унікально цікавій праці “Заговорщики в Кремле” [7, с. 22]. Саме тому актуальним і сьогодні залишається вислів “Россия – производит впечатление великой державы, но ...больше она ничего (хорошего) не производит” (Акрам Муртазаев – російський журналіст).

Імперія – результат історичного вибору: між нею і свободою “русские” вибрали імперію, оскільки існування у рамках територіально єдиної країни несвободи для поневолених народів і свободи для народу-окупанта неможливе. Неможливий і добровільний союз народів-сателітів ні між собою, ні тим більше з імперським народом на чолі. Без апарату примусу він розпався б миттєво, оскільки зв'язок між поневоленими російською імперією народами, якщо використовувати вислів Герцена, “основан на их перекрестном отвращении друг к другу”. Якщо 250 мільйонів чоловік, котрі були віднесені до холопських народів, живуть у насильницькому рабстві, то решта 138 мільйонів так званих росіян – у добровільному. Оскільки *СВОБОДА* є тою ціною, котру заплатив і продовжує платити (і приречений платити до остаточного розпаду путінсько-фсбешної імперії – прим. автора) народ Росії за свій свідомий трагічний вибір, що не приніс щастя ні окупантам, ні тим більше тим, хто мав нещастя стати жертвою чужого вибору, перетворившись у рабів раба. “Русская” імперія – це бумеранг, який вражає на зворотньому шляху самого власника. Ще Карл Маркс стверджував: народ, котрий поневолює інші народи, кує власні кайдани. Кайдани, які викував собі та іншим “великий русский” народ, – найнадійніші і найдосконаліші у світі.

І саме тому для наведення порядку серед російської маси населення імперії було достатньо звичайної міліції (за виключенням мікроскопічної групки московських інтелектуалів-дисидентів, з якими Андропов оперативно легко

справився у 70-х роках), у той час для вгамування східних німців і „нормалізації” у 1953 р., угорців у 1956 році або чехословаків у 1968 р. знадобилось привести у дію весь надпотужний апарат органів державної безпеки разом з армією [7, с. 22-23].

Як стверджує колишній вищий офіцер Першого головного управління (ПГУ) КДБ ССРСР Олег Гордієвський, котрий втік на Захід і розкрив всю агентурну мережу советської спецслужби, ЧССР на відміну від Угорщини, Югославії і Румунії вважалась менш проблемною країною. Проте ще у далекому 1956 році фаховий спеціаліст по Чехословаччії у московському Центрі ПГУ (управління зовнішньої розвідки) КДБ Анатолій Александрович Русаков та інші аналітики віщували, що вже через кілька років Прага наслідує контрреволюційний приклад Будапешта.

Заміна старого неосталініста першого секретаря КПЧ Антоніна Новотного сорокашестилітнім Александром Дубчеком у січні 1968 року спочатку віталась і Центром ПГУ КДБ і Кремлем. Дубчек провів дитинство у Советському Союзі, закінчив з відзнакою у 1958 р. Вищу партійну школу у Москві. У КДБ він був відомий під псевдонімом “наш Саша”. Коли розпочалась чехословацька програма реформ, 11-й (центрально-східноєвропейський) відділ ПГУ КДБ спочатку вирішив, що „нашим Сашою” маніпулюють „буржуазні елементи” у комуністичній партії. Проте, коли стало ясно, що Дубчек став однією з рушійних сил “Празької весни”, Кремль і ПГУ КДБ сприйняли це як особисту образу. Проте, на відміну від Імре Надя у 1956 році, Дубчек ясно дав зрозуміти, що його уряд не збирається ні виходити зі складу Організації Варшавського Договору (ОВД), ні відмовлятися від соціалізму советського зразка. Але Москва правильно розрахувала, що чехословацький “соціалізм з людським обличчям” рано чи пізно принесе непоправну шкоду монопольній керівній ролі компартії ССРСР [4, с. 487 – 488].

Чехословацька періоду „Празької весни” була приречена на окупацію радянсько-російськими військами ще і тому, що

на посаді голови КДБ ССРСР знаходився перспективний і відносно молодий сталініст Юрій Андропов, важко хворий на угорський синдром, який вразив його у 1956 році.

Головний урок, засвоєний у Будапешті, був простий. Він побачив, з якою легкістю комуністична партія може втратити контроль над країною, якщо тільки дозволить послабити ідеологічний контроль і цензуру, якщо тільки у народу зникне страх перед режимом. Ніщо інше підірвати владу комуністів не може – ані економічні труднощі, ані, звичайно, ворожі шпигуни. Головне – не давати народу свободи! Страх втратити владу і відповідати за свої злочини супроводжувався у Андропова чисто фізичним страхом. Він на все життя запам’ятав, як у 1956 році сидів у радянському посольстві, оточеному 30-ма танками. Він бачив, як в Угорщині народ лінчував ненависних співробітників держбезпеки і партократів.

Як пригадує головнокомандуючий угорської національної гвардії генерал-майор Бела Кіралі, а також голова Ради національної оборони 1956 р., колишній советський амбасадор в Угорщині Андропов, там був суцільний цинізм і розрахунок. Цей “русский” дипломат для угорців – символ імперського терору, котрий настав після советської окупації. Саме Андропов перетворив Угорщину на німе кладовище. Саме він наказав депортувати у Росію тисячі підозрілих угорців і відправив на шибениці сотні юних студентів і неповнолітніх. Царство терору в Угорщині було царством терору Ю. Андропова [7, с.17-18].

Разом з тим криваве придушення ССРСР угорського народного повстання стало політичним трампліном для Ю. Андропова – ідола президента Росії Путіна. Якби не було інспірованих советським амбасадором трагічних угорських подій 1956 року, то Андропову не вдалося б “прорватися” у верхні ешелони радянської влади. Поразка угорської революції стала для майбутнього генсека КПСС особистою перемогою [6, с. 6,6].

19 травня 1967 року, у 52 роки, Ю. Андропов призначається головою КДБ. Практично одночасно його обирають кандидатом у члени Політбюро. Жоден шеф таємної поліції, крім розстріляного Л. Берії, не обирався у Політбюро навіть на кандидатському рівні. І першим крупним викликом новому голові КДБ стала „Празька весна” 1968 року.

За свідченнями В. Л. Мусатова, котрий працював у той час у центральному апараті ЦК КПСС, весною – влітку 1968 року у ході обговорення на засіданні Політбюро ЦК КПСС чехословацького питання Угорщину 1956 року, з подачі голови КДБ, згадували постійно. Ю. Андропов, страждаючи від “угорського синдрому”, постійно упродовж весни і літа 1968 року по днях порівнював розвиток подій у Чехословаччині з тим, що відбувалось в Угорщині у 1956 р. “Методи і форми, якими ведеться зараз робота у Чехословаччині, дуже нагадує угорські. У цьому хаосі є свій порядок. В Угорщині також з цього все починалось”, – заявив Андропов на засіданні Політбюро ЦК КПСС 15 березня 1968 року [12, 1994, № 6, с. 9; 14, с.72].

Саме Ю. Андропов разом із міністром оборони маршалом А. Гречко, командуючим об’єднаними збройними силами ОВД маршалом Якубовським, першим секретарем ЦК КП Білорусії П. Машеровим, першим секретарем ЦК КПУ П. Шелестом, міністром МЗС СРСР А. Громико склали ядро тих яструбів, які постійно підштовхували Л. Брежнєва до силового вирішення чехословацької проблеми.

Російський вчений переконливо довів – відомству Ю. Андропова і йому самому відводилась ключова роль у підготовці окупації Чехословаччини. “Время работает не в нашу пользу, а Дубчек водит нас за нос. Работать со здоровым партийным ядром не исключает, а предполагает ввод войск... Дубчек уже не исправит положения. Он нас обманывает”. Як папуга, ті ж слова повторив секретар ЦК КПСС Д. Устінов. Позицію головного чекіста активно підтримали П. Машеров, грузинський партноменклатурник В. Мжаванадзе та А. Громико. Таким чином, ще 16 травня на засіданні Політбюро

ЦК КПСС кремлівське керівництво займалось активною підготовкою до інтервенції у ЧССР [9, с. 114] .

На Заході мало знають про роль (в Україні практично не знають і не хочуть нічого знати – прим. автора), яку зіграли керівники КДБ СРСР у діях Кремля у ході чехословацької кризи і прийнятті рішення про окупацію країни. Зрозуміло, що керівники ПГУ КДБ СРСР, котрі відповідали за операції і провокації у Східній Європі, були стурбовані збереженням здатності своїх служб і агентурної мережі ефективно виконувати розвідувальні функції не тільки у Чехословаччині, але й в будь-якій точці соцтабору, навіть якщо інфекція реформізму поширилась би на сусідні країни, зокрема Польщу, Східну Німеччину та ін. Празькі реформи стали загрозою також для чиновників КДБ, які відповідали за безпеку і операції всередині Советського Союзу, оскільки стимулювали зростання числа дисидентів і правозахисників в окремих республіках Советської імперії (особливо це стосувалося прибалтійських республік і Західної України – прим. автора). Закономірно, що КДБ прагнув підштовхнути радянське керівництво до прийняття рішення почати інтервенцію. Лише деякі бюрократи у зовнішній розвідці побоювались, що окупація ЧССР зашкодить довготривалим інтересам СРСР у Празі, а також спільним советсько-чехословацьким розвідувальним операціям за кордоном, тобто на Заході. Насправді так воно і сталося. У період 1968 – 1969 рр. кілька вищих чиновників чехословацької зовнішньої розвідки, зокрема Ладіслав Бітман і Йозеф Фролік, протестуючи проти советської інтервенції, емігрували на Захід і частково розкрили агентурну мережу ПГУ КДБ і Служби Безпеки (СБ) ЧССР. Їх свідчення у значній мірі паралізували розвідувальну і терористичну діяльність советських спецслужб.

Андроповське відомство, підштовхуючи Кремль до прийняття відповідного рішення про вторгнення, намагалось сфабрикувати шляхом збору розвідінформації і таємних операцій – провокацій “докази” існування контрреволюції

(перш за все мова йде про так звані таємні склади американської зброї, котрі були виявлені кадебістами у Чехії у липні). Інтервенціоністи з КДБ прагнули також створити враження про існування широкої антикризової опозиції прихильникам реформ і Дубчека з боку “здорових прокремлівських елементів” і сексотів у КПЧ. У своїх мемуарах один з экс-керівників чехословацької зовнішньої розвідки в екзилі Л. Бітман підкреслював: “Граючи активну роль у подіях 1968-1969 рр. у Чехословаччині, советські розвідувальні служби зосередили свою діяльність на систематичній організації політичних провокацій, розповсюдженні відверто брехливої дезінформації і веденні пропагандистських кампаній, а фактично інформаційної війни проти громадської думки Чехословаччини, залякуванні відомих лібералів і реформаторів та створенні передумов для обґрунтування “законності” советської інтервенції” [2, с. 140 – 141., 19, р.167 – 215; see in Bittman Ladislav. The Deception Game: Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare].

Відповідно до спогадів вищого офіцера ПГУ КДБ і подвійного агента О. Гордієвського, першим великим наслідком “Празької весни” у московському ПГУ була відміна правила, яке забороняло шпигування у країнах соціалістичного табору. Першим успіхом відомства Андропова стало отримання головним агентом КДБ у Празі генералом Котовим від голови СБ Чехословаччини і головного сексота Луб’янки у спецслужбі ЧССР Й. Гоуски фотокопій особистих справ усіх його офіцерів! І хоча міністр внутрішніх справ Чехословаччини Йозеф Павел був принциповим реформатором – патріотом і найненависнішим для КДБ і Кремля міністром, його заступника В. Шлаговіча КДБ вдалось купити і зробити своїм постійним сексотом і донощиком. Ян Бокр, один з вищих чинів у МВС ЧССР, також завербований КДБ, забезпечував постійне прослуховування телефонних розмов міністра та ін. Звукознімаючі пристрої були встановлені також у приватних помешканнях усіх політичних лідерів – реформаторів. Тому

зрозуміло, що на Луб’янці знали про настрої у керівництві ЧССР значно краще, ніж сам лідер КПЧ А. Дубчек. „Празька весна” із самого початку кволих реформ була приречена на брутальну ліквідацію радянсько-російськими імперіалістами. Переданими чехословацькими сексотами даними скористались кадебісти після вторгнення армій країн-учасниць ОВД для арешту і тортур офіцерів СБ Чехословаччини та інших громадян- демократів. Апріорі усі демократи для андроповського відомства з самого початку були ворогами тоталітарної комуністичної системи, де громадяни мали виконувати роль зазомбованої біомаси.

Вражаючий успіх КДБ у зборі розвідувальних даних був зведений нанівець невдачами їх аналізу і подальшого застосування. Догматична ідеологія не дозволяла ПГУ КДБ дивитись на опозицію інакше, ніж з точки зору заколотів і диверсій. За всіма вигаданими заколотами советська спецслужба вбачала руку Заходу і його розвідувальних спецслужб. Вважалось (ще з часів правління Сталіна – Берії – прим. автора), що західна розвідка використовує сіоністських агентів. Агентурі КДБ у чехословацькому МВС і СБ було наказано доповідати про кожен крок усіх співробітників єврейського походження. Добре знаючи, що докази заколоту Заходу, представлені громадськості, сфабриковані, КДБ не сумнівався у реальності жидівсько-імперіалістичного заколоту [4, с. 488 – 489].

Відмову Праги брати участь у зустрічі ОВД і її спроби налагодити дружні відносини з Румунією Кремль відніс до інтриг “другого сіоністського центру” чехословацької політики, котрий підміняв офіційну Президію ЦК КПЧ. Існування “другого центру” серйозно обговорювалось на Політбюро ЦК КПСС як яскравий доказ відходу від єдиного для країн советського блоку курсу неухильного “послуху” Москві. “Из документов видно, – доповідав Ю. Андропов на засіданні Політбюро (ймовірно, документами були сфабриковані доноси і роздруківки підслуханих телефонних розмов – прим. автора) 9 липня 1968 р., – что у Кригеля на

квартире и на даче организован штаб. Вокруг него собираются сионисты” [9, с. 164]. У самій Чехословаччині озвучив сіоністську теорію змови, придуману КДБ, член ЦК КПЧ просоветський директор Й. Шимон. На травневому пленумі ЦК КПЧ він звинуватив Франтішека Крігеля і його дружину при підтримці І. Пелікана в інтриганстві проти Дубчека і старої партійної гвардії (тобто проти догматиків-сталіністів – прим. автора) [9, с. 185].

Напередодні переговорів у Чієрні-над-Тисою КДБ влаштувало у ЧССР ряд примітивних і грубих провокацій. Зокрема, розвідка НДР перехопила лист нібито Сімона Візенталя, в якому директор Єврейського центру у Відні з розслідування злочинів нацистів визнав, що Празька весна – справа рук сіоністів. Звісно, нічого подібного правозахисник С. Візенталь ніколи не писав (за спробами довести існування “міжнародної жидівської змови” міг також стояти керівник СБ Польщі генерал М. Мокзар – І. Валента [2, с. 141] .

Наступна провокація Андропова-Шелеста мала місце під час самих переговорів лідерів КПЧ і КПСС у Чієрні-над-Тисою. Петро Шелест (партномеклатура ЦК за прямолінійний догматизм називала його “Шафа з вухами” – прим. автора) висунув звинувачення у сепаратизмі до чехословацького „політика із сумними очима” А. Дубчека, показуючи йому листівку із закликком відділення Закарпатської України від УССР і ССРС – її нібито віддрукували у Чехословаччині і закинули у Советський Союз. Щоправда, фальшивка була настільки тупо виконана спецслужбами, що зраз у ж наступного дня Шелест був змушений вибачитися перед чехословацькими товаришами [7, с. 25]. Причому за свої ганебні вчинки періоду „Празької весни” П. Шелесту доводилось вибачатись і виправдовувати їх практично до самої смерті (див. український док. фільм “Празька весна” і Петро Шелест”; а також його мемуари “Да не судимы будете” – прим. автора) .

Проте найбільш вражаючою провокацією агентів ПГУ КДБ став випадок, який мав місце біля містечка Соколово у

Північній Богемії, де був знайдений склад зброї , котру американці нібито намагались передати чехословацькій контрреволюції. Міністерство внутрішніх справ ЧССР під керівництвом Йозефа Павела серйозно віднеслось до цієї знахідки, розуміючи, хто за цим стоїть і до чого КДБ веде. Зброя дійсно виявилась американською, але мастило – зі Східної Німеччини, а на рюкзаках правильною російською мовою було написано: ЦУМ, серійний номер №.

Російські журналісти-советологи в екзилі В. Соловійов та О.Клепікова пригадали, що колись Ф. Ніцше зауважив: у німців немає пальців для нюансів. У Андропова не виявилось ні пальців, ні часу для нюансів. Епізод у Соколові був типовим методом провокацій советської спецслужби як у минулому, так і в майбутньому. Через 15 років аргументом тих, хто відстоював непричетність КДБ до замаху на Папу Римського на площі Святого Петра, стало те, що це занадто груба для відомства Андропова робота. Змазати підкинуту американську зброю східнонімецьким мастилом і залишити поряд советські рюкзаки з російськими надписами – робота більш “топорна”, ніж нанятий “русскими” агентами через болгарських колег турецький терорист-вбивця ультраправих поглядів. У КДБ немає пальців для нюансів.

“Нюансами” для Андропова були відмінності між Чехословаччиною і Угорщиною. І тому з таким поспіхом грубо і тупо підганялась Празька весна під угорський образ. Кого намагався переконати КДБ? Советських громадян (зазомбованих Homo Sovieticus – прим. автора), котрі були переконані після окупації Чехословаччини, що Советська Армія прийшла у Прагу на дві години раніше військ Бундесверу і НАТО (На политзаняттях коммунистов в Праге: “Империалисты давно хотели оккупировать нашу страну, но Советский Союз их... опередил!” [17, с. 435]. Можливо Політбюро ЦК КПРС, котре у випадку з Чехословаччиною мало ще більше сумнівів, ніж під час угорських подій, а остаточне рішення про інтервенцію було прийнято простою більшістю – 7 “за” , 5 “проти” чи “утримались”, і було

основним об'єктом провокаційно-пропагандистської кампанії, яку розвернули Андропов і його підлеглі. Тому що переконати громадську думку Чехословаччини у необхідності “дружньої допомоги” з боку армій ОВД було неможливо, громадської думки у СРСР взагалі не існувало. Багато советських солдат і офіцерів, котрі придушували народну революцію у Будапешті, приймали Дунай за Суецький канал. За що приймали советські вояки Влтаву наприкінці серпня 1968 року? [7, с. 25-26].

Проте у чехословацькому уряді був міністр, котрий представляв найбільшу небезпеку для провокаційної і шпигунської діяльності ПГУ КДБ і їх сексотів у Празі. Призначення керівником МВС ЧССР хороброго бійця в Іспанії, засудженого на тривалий строк у 50-ті роки, а пізніше реабілітованого, Йозефа Павела викликало найбільше роздратування Москви і Андропова.

У своїх мемуарах віце-прем'єр періоду Празької весни О. Шик згадував, що Павел намагався очистити СБ ЧССР від промосковських сталіністів, котрі у 50-ті роки привели у дію репресивну машину, активно організували масові арешти і політичні процеси, зламавши долі і здоров'я сотням тисяч громадян. Служба державної безпеки Чехословаччини була переповнена кадебістськими агентами і сексотами. Під тиском Москви діяльність була пригальмована. КДБ вдалось приставити до міністра МВС як державного секретаря і керівника служби державної безпеки свого агента В. Шалговича, що було добре відомо самому Й. Павелу. Шалгович постійно намагався паралізувати реформи і антикадебістську діяльність міністра. Пізніше він став членом оперативної групи у складі антикризової коаліції, котрі готували разом з групою ПГУ КДБ військове вторгнення [16, с.251 – 252].

Агенти КДБ у СБ Чехословаччини готувались до військової інтервенції, знаючи, що їм доведеться брати у цьому безпосередню участь. Діючи із червня 1968 року під керівництвом шефа СБ В. Шалговича, вони активно співпрацювали з советською спецслужбою. У перший день

окупації вони допомагали арештовувати А. Дубчека і комуністів-реформаторів.

Як дослідив чеський історик в екзилі І. Валента, працівники КДБ і їх агентура у органах державної безпеки Чехословаччини займались складанням, розповсюдженням листівок, листів (типу відомої фальшивки листа-звернення 99 робітників заводу Авто Прага) і анонімних брошур, у котрих містились нападки на Дубчека і його прихильників як на “опортуністів”, “правих радикалів” і просто “зрадників”. Ця ж агентура і провокатори ПГУ КДБ були причетні до проведення підривних акцій (про що мало знають на Заході і практично нічого в Україні, Росії і країнах СНД – прим. І. Валенти і співавтора), котрі у період „Празької весни”, вважалося, були організовані прихильниками радикальних реформ. Наприклад, кампанія за розпуск Народної міліції (воєнізованих люмпен-пролетарів, які за наказом КПЧ і Москви задушили народну демократію у Чехословаччині у лютому 1948 року – прим. автора), – але насправді були провокаціями, підготовленими за допомогою ПГУ КДБ саботажниками із СБЧ. В результаті розслідування і відповідно до представлених міністром МВС ЧССР Й. Павелом документів виявилось, що як мінімум п'ятдесят чоловік із тих, хто агітував на початку серпня на відомій вулиці “На Пржикопех” у центрі Праги на підтримку вимог про негайну ліквідацію Народної міліції, були кадебістськими агентами СБ. Більше того, агенти ПГУ КДБ намагались постійно залякувати, тероризувати, дискредитувати чехословацьких реформаторів, зокрема “заслуженого” ворога КДБ і Андропова номер один міністра МВС Й. Павела (подібний тиск чинився на В. Прхліка, Ч. Цісаржа, Ф. Крігеля, В. Гавела, Вацуліка та ін. – прим. автора).

Найбільшу ненависть Кремля викликало відсторонення Й. Павелом від справ більшості виявлених агентів КДБ у спецслужбах Чехословаччини (приблизно 80-100 чоловік). Це, а також рішення міністра позбавити СБ можливостей вести стеження за законослухняними громадянами, значно

ускладнили ПГУ КДБ проведення підричних операцій у Чехословаччині. За попередньої системи, яку також скасував Й. Павел, керівники різних підрозділів МВС і СБЧ запрошували спеціалістів і агентів КДБ для спецоперацій, не повідомляючи про це керівництво ЧССР і міністра. Завдяки ефективній політиці Й. Павела і поділу персоналу СБЧ на два угруповання – молодих реформаторів і просоветських догматиків, – ПГУ КДБ перестало довіряти багатьом чехословацьким агентам-сексотам і почало залучати до збору розвідінформації членів Народної міліції. Рішення Й. Павела ліквідувати систему зовнішнього стеження позбавило чехословацьку розвідку можливості отримувати інформацію про підготовку провокацій ПГУ КДБ і місцевої антикризової коаліції проти національної безпеки ЧССР і реформаторського керівництва Дубчека. У липні, коли советський натиск став швидко зростати, Й. Павел створив “мобілізаційний штаб”, перед яким було поставлене завдання слідкувати за пересуванням советських військ всередині і навколо кордонів Чехословаччини і за пересуванням агентів ПГУ КДБ, кот са е□□ч безпрецедентни□ма□штабах проникали ЧССР [2, с. 141 – 142].

Висновки. Проте ці екстрені заходи вже не могли відвернути ні майбутню інтервенцію, ні підготувати країну і її армію до відбиття нападу військ ССРСР і його країн-сателітів, членів ОВД. Трагізм ситуації значно погіршувався тим, що незважаючи на попередження реформаторів-патріотів Й. Павела, В. Прхліка, Ф. Крігеля та ін., лідер Чехословаччини А. Дубчек рішуче відмовлявся вживати будь-які контрзаходи, які б могли зміцнити обороноздатність держави і які б коштували советським окупантам значних втрат у живій силі і техніці, а, можливо, навіть, налякали б Москву, як це сталось у Польщі у 1956 та 1981 рр., і напад було відвернуто .

Чехословаччина була приречена. Ю. Андропов і КДБ СРСР могли пишатись своїм “внеском” у підготовку інтервенції і придушення „Празької весни”. Після вторгнення

20 серпня 1968 року Советсько-російська імперія забезпечила силою зброї збереження догматичного неосталінізму не тільки у Чехословаччині, але й на усьому просторі оновленого концтабору братніх соціалістичних країн.

Замість „соціалізму з людським обличчям” у Чехословаччині виник „сталінізм з людським обличчям” , або ж соціалізм з “гусиною шкірою ” (на чолі з “нормалізатором” Г. Гусаком). Завдяки “роботі” Кремля у Празі пролетарський гімн стали називати “Інтервенціоном”. Сама Чехословаччина стала найбільш нейтральною країною соцтабору. Вона не втручалась навіть у свої власні внутрішні справи [17, с. 436 – 437] .

На довгі роки Чехословаччина перетворилась на моральне кладовище, а сотні тисяч громадян, рятуючись від “ніжних” репресій, тікали з країни, шукаючи кращої долі і свободи слова на Заході.

Джерела та література

1. Бухтеев Андрей. За нашу и вашу свободу : Познань и Прага (1956 – 1968 рр.) // *Свобода*. – № 27 (297) . 22 – 28 серпня 2006 р. – С. 13.
2. Валента И. Советское вторжение в Чехословакию, 1968. – М.: Прогресс, 1991. С. 317.
3. Волгогонов Д. А. Семь вождей . В 2-х кн. -- М.: Новости, 1998. – Кн. – 2. – 480 с.
4. Гордиевский Олег, Ендрю Кристофер. КГБ – разведывательные операции до Горбачева (Секретная папка). – М., 1998.
5. Карпенко Владимир. Дед Матвей и чехи. // *Московские новости* . 16 – 23 августа 1998. – № 32 . – С. 9.
6. Каспрук Віктор. Угорські події 1956 року : зародження путінізму // *Свобода* . – № 23 (293) . 27 червня – 3 липня 2006 р. – С. 6.
7. Клепикова Е., Соловьев В. Заговорщики в Кремле: от Андропова до Горбачева. – М., 1991. – 304 с.
8. К событиям в Чехословакии. Факты, документы, свидетельства прессы и очевидцев. Вып. 1. Пресс- группа советских журналистов. – 1968. – 190 с.
9. Латыш М. В. “Пражская весна” 1968 г. и реакция Кремля. – М.: РАН, 1998. – 384 с.
10. Мусатов В. Л. Советский Союз и Пражская весна 1968 г. // *Чехия и Словакия в XX веке: очерки истории* : в 2– х кн. / Отв. ред. В. В.

- Марьина; Ин-т славяноведения . – М. : Наука, 2005.- Кн. 2. – 2005.– 162 – 233 с.
11. Новиков Анатолий. Лица с неправильными взглядами. Документы ЦК КПСС. // Московские новости. –16 – 23 августа 1968.– № 32 .–С.10 – 11.
 12. Пихоя Р. Г. Чехословакия 1968. Взгляд из Москвы . По архивным документам ЦК КПСС // Новая и новейшая история . – 1994 . – № 6; – 1995. – № 1.
 13. Пугач Є. П., Страшнюк С. Ю. Політичні кризи та антитоталітарні рухи у країнах Східної Європи (50-80-ті рр. ХХ ст.).– Харків: “Бізнес Інформ”, 1998. – 392 с.
 14. Стыкалин А. С. “Пражская весна” 1968 года и позиция Венгрии // Славяноведение .– № 5. – 1998. – С. 68-80.
 15. Чертопруд С. Юрий Андропов : тайны председателя КГБ. – М.: Яуза , ЕКСМО – Пресс, 2006 .
 16. Шик О. Весеннее возрождение – иллюзии и действительность .– М.: Прогресс, 1991. – 392 с.
 17. Юрий Боров. ХХ век в преданиях и анекдотах. В 6-ти книгах. Кн. 3, 4. – Харьков: Фолио, 1996 . – 527 с.
 18. Явлінський Григорій. У путінській Росії – “демократія», але “Інша” (Розмовляв Антін Борковський) // Україна молода. – 1 серпня 2006 року. – № 138. (2925). – С. 6-7 .
 19. Bittman Ladislav. The Deception Game : Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare. – Syracuse, N. Y.: Syracuse University Research Corporation, 1972.

Мартинчук І.І.

ПРЕЗИДЕНТСЬКА ВЛАДА В СЛОВАЧЧИНІ В НОВІТНІЙ ПЕРІОД (1993-2004 РР.)

Суверенітет Словацької Республіки був проголошений 17 липня 1992 р. в Декларації про суверенітет. 23 липня була підписана угода про “мирне розлучення” чехів і словаків. 1 вересня 1992 р. Національна Рада – парламент Словаччини – ухвалила Конституцію Словацької Республіки. 31 грудня 1992 р. Федеральні національні збори припинили своє існування. Чехія та Словаччина підписали Договір про добросусідство, дружбу та співробітництво на 15 років і понад 20 договорів та угод із конкретних питань. Все це створило ґрунт для розвитку політичної системи незалежної Словацької Республіки.

Одним з основних елементів державного механізму є глава держави – особа, яка займає формально вище місце в структурі державних інститутів і водночас здійснює функцію представництва самої держави загалом.

Конституція СР 1992 р. визначила та зафіксувала принципи формування та функціонування політичної системи країни. Стаття 101 Конституції визначає главою держави Президента. Ним може бути будь-який громадянин СР, який досяг 35-річного віку і має право голосу. Президента обирає Національна Рада таємним голосуванням на один строк – 5 років – більшістю у три п’ятих голосів усіх представників парламенту. Одна і та ж особа не може бути обрана Президентом більше ніж на два строки підряд. Вибори проводяться впродовж останніх 60 днів повноважень чинного Президента. Повноваження президента перебирає на себе уряд у разі неспроможності ним виконувати свої посадові обов’язки. Якщо президент не виконує своїх функцій понад один рік, президента відкликають з посади та оголошуються нові вибори на встановлений конституцією термін.

Основними повноваженнями президента є представлення держави у міжнародних відносинах, ратифікація міжнародних договорів, скликання установчої сесії Національної Ради, призначення та звільнення з посади Голови та інших членів уряду, оголошення про проведення референдуму і надзвичайного стану в країні, керівництво збройними силами. Суттєве значення має право президента розпустити Національну Раду, якщо вона за 6 місяців після обрання тричі відхилить урядову програму.

Парламент може відкликати президента з посади, якщо президент здійснює діяльність, спрямовану проти суверенітету та територіальної цілісності Словацької Республіки. Пропозицію про відставку повинні підтримати більше половини депутатів, а проголосувати за відставку повинні 3/5 членів парламенту.

У лютому 1993 р. Міхал Ковач був обраний Національною Радою на посаду Президента СР. Перебував на

Ворон Олена Петрівна – аспірантка кафедри всесвітньої історії РДГУ
Воляннюк Володимир Олександрович – здобувач кафедри всесвітньої історії РДГУ
Петлюк Ігор Васильович – аспірант кафедри всесвітньої історії РДГУ
Гень Олег Федорович – аспірант кафедри всесвітньої історії РДГУ
Бунечко Сергій Миколайович – здобувач кафедри всесвітньої історії РДГУ
Долганов Петро Сергійович – магістр історико-соціологічного факультету РДГУ
Філіпчук Ігор Володимирович – викладач кафедри всесвітньої історії РДГУ
Кукурудза Андрій Ростиславович – викладач кафедри всесвітньої історії РДГУ
Постельжук Олександр – аспірант кафедри всесвітньої історії РДГУ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Постоловський Р.М. СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВО В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНИХ ЗНАНЬ	5
Савчук П.О. ВІРОСПОВІДАННЯ ЧЕХІВ ДУБЕНСЬКОГО ПОВІТУ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ	7
Шеретюк В.М. ДИСИДЕНТСЬКЕ ПИТАННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕДУМОВ ПЕРШОГО ПОДІЛУ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	10
Жилюк С.І. БОЛГАРСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.: ЕТНОКОНФЕСІЙНИЙ ФАКТОР ПРАВОСЛАВ'Я У ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ	21
Давидюк Р.П. ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКО- ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН НА ВОЛИНІ У 30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ	25
Постоловський Р.М. Цятко В.М. ЗАГАЛЬНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ СТРАЙК 5-6 ЛИСТОПАДА 1923 РОКУ В ПОЛЬЩІ І ПОЛІТИКА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ	31

Гон М.М.
ДИЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ В ПОЛЬЩІ
(1918-1939 pp.) 45

Сєверова О.В.
НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ
У ПРОГРАМАХ ДЕКАБРИСТІВ..... 48

Десятничук І.О.
РОБІТНИКИ: РОЗВ'ЯЗАННЯ ДИЛЕМИ
ВИБОРУ ВНУТРІШНЬОГРУПОВИХ/
ЗАГАЛЬНОСУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ
У КОНТЕКСТІ РЕФОРМ
„ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ” 1968 РОКУ 54

Мельничук П.У.
1917 РІК НА ВОЛИНІ 56

Слесаренко А.В.
СОЦІАЛІСТИЧНИЙ РУХ
ЧЕХОСЛОВАЦЬКИХ ГРОМАДЯН –
ОПОЗИЦІЙНЕ ПОЛІТИЧНЕ
УГРУПОВАННЯ
1970-1973 РР. 59

Терешко Ю.М.
ПІДРИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
Ю. АНДРОПОВА І КДБ ССРС
У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ ПЕРІОДУ
ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ 1968 РОКУ
З МЕТОЮ ЛІКВІДАЦІЇ „СОЦІАЛІЗМУ
З ЛЮДСЬКИМ ОБЛИЧЧЯМ” 62

Мартинчук І.І.
ПРЕЗИДЕНТСЬКА ВЛАДА

В СЛОВАЧЧИНІ
В НОВІТНІЙ ПЕРІОД
(1993-2004 pp.) 77

Цятко В.М.
ДОВГЕ ЖИТТЯ І СМЕРТЬ ОДНОГО
КОМІНТЕРНІВСЬКОГО МІФУ
(ПРО ПОДІЇ В ПОЛЬЩІ 1923 p.) 81

Олексієвець Т.І.
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
СТРУКТУРИ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ
ЧЕСЬКИХ МІСТ 96

Ворон О.П.
ПОЛЬСЬКА ТА
НІМЕЦЬКА НАЦМЕНШИНИ
У ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ
ЖИТТІ МІЖВОЄННОЇ
ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ 99

Волянюк В.О.
БОРОТЬБА ПІВДЕННИХ
І ЗАХІДНИХ СЛОВ'ЯН
ПРОТИ ГНІТУ ВЕЛИКИХ ІМПЕРІЙ
В ХІХ СТ. : МІЖНАРОДНА
ПОЗИЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 104

Петлюк І.В.
КРАХ ІЛЮЗІЙ
(НАЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
КОРОЛІВСТВА СЕРБІВ,
ХОРВАТІВ І СЛОВЕНЦІВ) 108

Гень О.Ф.
Т.Г. МАСАРИК І НОВА ЄВРОПА 111

Бунечко С.М. РЕЕМІГРАЦІЯ ПОЛЯКІВ У СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ	122
Долганов П.С. РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ: ВІЗІЇ ЕКОНОМІЧНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ	125
Філіпчук І.В. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПОГЛЯД НА СПІВДРУЖНІСТЬ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ	138
Кукурудза А.Р. АВТОКЕФАЛІЯ ЯК ОЗНАКА ІДЕНТИФІКАЦІЇ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ- ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	140
Постельжук О.П. РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМИН: ПОЗИЦІОНУВАННЯ КОНФОРМІСТСЬКИХ ПАРТІЙ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ 1918-1939 рр.	144
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	148
ЗМІСТ	150

Наукове видання

Збірник матеріалів

**Першої науково-практичної міжвузівської конференції
„Слов’янські народи в історичному процесі:
генезис проблеми”**

Випуск 1

Відповідальний за випуск – Шеретюк В.М.

Відповідальний редактор – Кревська Г.А.

Комп’ютерна верстка – Писарець С.М., Самсонюк В.Б.

Комп’ютерний макет – Самсонюк В.Б.

Збірник матеріалів Першої науково-практичної міжвузівської конференції „Слов’янські народи в історичному процесі: генезис проблеми”. – Рівне: РДГУ, 2007. – 153 с.

Підписано до друку 28.12.2007 р. Формат 60x84 1/16.

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.

Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 13,9.

Наклад 300 прим. Зам. № 44/1.

Адреса редакції:
кафедра всесвітньої історії,
Рівненський державний гуманітарний університет, вул. С.Бандери, 12, м. Рівне.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету